

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента

Бескорсої Олени Сергіївни

на дисертаційну роботу **Тутової Тетяни Броніславівни**

«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Інтеграційні процеси, які є характерними для сучасного українського суспільства, сприяли долученню нашої країни до міжнародних угод у сфері захисту прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенція про права дитини, Конвенція ООН про права інвалідів, Декларація принципів толерантності, Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти). Нині Україна, як член міжнародної спільноти, прагне створювати сприятливі умови для розвитку громадян та забезпечувати захист їхніх прав шляхом дотримання принципів демократії, рівності, соціальної справедливості, що позначається на модернізації системи освіти та висуває нові вимоги до умов навчання в закладах освіти. Головні засади організації освітнього процесу мають бути орієнтовані не на учнів із типовим розвитком, а враховувати унікальність та своєрідність кожного учня, сприяти розумінню їх відмінностей, що мають світоглядний, соціальний, національний, релігійний характер.

Реформування системи освіти, яке розпочалося з реалізації Концепції «Нова українська школа» та інтенсивного впровадження інклюзивних форм навчання, позначається на професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи, вимагаючи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до креативного вирішення професійних ситуацій та завдань, до конструктивної співпраці та партнерства з гетерогенним контингентом учнівського складу в спільному освітньому середовищі.

Усе вище викладене свідчить про актуальність обраної теми дисертаційної роботи Т. Б. Тутової. Результати наукового пошуку уможливили виявлення суперечностей в існуючих підходах до розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, що підтвердило своєчасність і доцільність обраного напрямку роботи.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 12 від 31 березня 2016 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації

наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26 квітня 2016 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз наукового апарату дисертації дає підстави стверджувати, що дисертанткою логічно обґрунтовано та визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи Т. Б. Тутової є теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, що повністю відповідає темі і об'єкту дослідження.

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів і висновків наукового дослідження обумовлені теоретико-експериментальними позиціями, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку (теоретичних, емпіричних, математично-статистичних), а також їх упровадженням в освітній процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Житомирського державного університету імені І. Франка, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Луганського національного університету імені Т. Шевченка.

Наукова новизна і практичне значення одержаних результатів. На особливу увагу заслуговують основні аспекти наукової новизни, зокрема слід відмітити той факт, що авторкою уточнено сутність дефініцій «гетерогенність» в освітньому аспекті, «гетерогенна група учнів», «педагогічна взаємодія з гетерогенними групами учнів» та вперше обґрунтовано структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, що складається з аксіологічного, когнітивного, комунікативного, прогностичного компонентів, виокремлено й деталізовано основні критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, особистісно-комунікативний, рефлексивно-діяльнісний), показники і рівні її сформованості. Найважливішим аспектом новизни дослідження є те, що дисертанткою на основі аналізу теоретичних положень та наукових доробок із проблеми професійної підготовки учителів початкової школи спроектовано та експериментально перевірено ефективність моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, а також теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами. Особливо позитивне враження справляє перша педагогічна умова, сутність якої полягає в модернізації практичної та науково-дослідної складових у процесі проведення педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи, адже саме під час практичної

підготовки виникають нестандартні, проблемні та конфліктні ситуації, які вимагають від майбутніх педагогів творчих та професійних дій.

Не викликає сумніву практичне значення дослідження, яке на нашу думку, полягає передусім у створенні й упровадженні в практику підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами діагностичного інструментарію та науково-методичного забезпечення, що включає навчальну дисципліну за вибором «Педагогіка багатоманіття».

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Аналіз публікацій Т. Б. Тутової засвідчив їхню відповідність вимогам, що висуваються до оприлюднення результатів кандидатського дослідження. Зокрема, основні положення й результати дослідження пройшли апробацію та на 4 міжнародних і 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також є відображеними в 21 науковій публікації, 3 з яких у співавторстві. Серед них: 7 статей – у наукових фахових виданнях України; 3 статті в іноземних періодичних виданнях; 6 тез і матеріалів доповідей апробаційного характеру, 5 наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Структура дисертаційної роботи Т. Б. Тутової є логічною та адекватно відображає послідовність теоретико-експериментального дослідження, яке складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У *вступі* сформульовано проблему дослідження, доведено її актуальність, чітко визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, представлено методи, які було використано для досягнення поставленої мети, розкрито наукову новизну та практичне значення проведеного дослідження, надано відомості щодо апробації та впровадження результатів дослідження.

У *першому розділі* авторкою проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми як багатоаспектного феномену, що знайшов своє відображення в наукових працях із філософії, соціології, психології та педагогіки. На схвалення заслуговує представлений дисертанткою понятійно-категоріальний апарат дослідження. Так, здобувачка на основі аналізу вітчизняних педагогічних досліджень надає визначення таких понять, як «гетерогенність», «гетерогенна група», «взаємодія», «педагогічна взаємодія з гетерогенними групами учнів».

На позитивну оцінку заслуговує вивчення Т. Б. Тутовою матеріалів проекту «Темпус IV. Підготовка педагогів та освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами та організаціями», які підсилюють значення інтеграції

інклюзивної освіти в початкову ланку, яка включає в освітній процес учнів з особливими освітніми потребами, що мають бути враховані у побудові освітнього середовища. Звернення до міжнародної нормативно-правової бази, надало можливість уточнити загальнозживану дефініцію «діти з особливими потребами», яку авторка в контексті власного дослідження детермінує як діти, які потребують додаткової, постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою: забезпечення їх права на освіту, сприяння розвитку дитячої особистості, поліпшення стану їх здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади.

Значним внеском до сучасної педагогічної науки і практики вважаємо окреслення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів у контексті реалізації концепції нової української школи, що має бути спрямований на формування: професійно-педагогічного мислення вчителів, їхньої готовності до здійснення ефективної професійної комунікації з гетерогенними групами учнів, розуміння та прийняття педагогом культурного, соціального, релігійного, фізичного, психічного різноманіття учнів.

У *другому розділі* за результатами проведеного аналізу науково-педагогічної літератури Т. Б. Тутовою представлено авторське бачення поняття «готовність майбутнього вчителя початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів» як стійка інтегрована ознака особистості майбутнього педагога, сутністю якої є толерантна складова, полівимірність мислення, емоційна мобільність та комунікативна вправність у співпраці з гетерогенними групами учнів, яка проявляється у толерантному спілкуванні. Дисертанткою логічно обґрунтовано структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, яка складається з аксіологічного, когнітивного, комунікативного та прогностичного компонентів, що дозволило в подальшому виокремити критерії сформованості досліджуваного феномену, а саме: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, особистісно-комунікативний, рефлексивно-діяльнісний.

Справжньою новизною науково-педагогічного змісту дисертації постає теоретичне обґрунтування й розроблення моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, що містить три базові структурні компоненти: теоретичний (мета, завдання, наукові підходи, принципи), організаційний (педагогічні умови, зміст, форми, методи, прийоми, компоненти готовності, етапи), результативний (критерії, показники, рівні готовності, результат підготовки).

Розроблена модель схематично унаочнена, що дозволило більш комплексно та ґрунтовно розглянути досліджувану проблему.

Схвальним, на нашу думку, є те, що під час визначення педагогічних умов авторкою враховано цілу низку концептуальних положень, які дали підстави стверджувати, що майбутній учитель початкової школи повинен отримати спеціально організовану теоретичну та практичну підготовку для набуття теоретичних знань, практичних умінь добирати та застосувати методи, форми і технології, що дають змогу розвивати потенціал учнів та сприяти їх швидкій соціалізації та адаптації в освітньому просторі, та особистісного досвіду роботи з гетерогенними групами учнів, діяльність якого постійно супроводжується рефлексією. Ці положення стали підґрунтям для характеристики таких педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів: модернізація практичної та науково-дослідної складових у процесі проведення педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи; інтенсифікація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи через уведення навчальної дисципліни за вибором «Педагогіка багатоманіття» та проблемного вивчення фахових дисциплін; інтеграція інноваційних освітніх технологій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів.

У *третьому розділі* детально і послідовно описано хід педагогічного експерименту, методику діагностики, динаміку рівнів підготовки до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів у студентів контрольної та експериментальної груп на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Результати перевірено статистичними методами, їх достовірність не викликає сумніву.

Загальні висновки дисертаційної роботи відображають її основний зміст, є чітко сформульованими, співвіднесеними із завданнями, послідовними і змістовними. Представлені додатки чітко вибудовані та відповідають загальній логіці авторського дослідження, доповнюють і конкретизують зміст дисертації. На підставі аналізу списку використаних джерел (340 найменувань) слід зазначити, що авторкою опрацьовано значну їх кількість, більшість яких є досить сучасними, а 17 із них – іноземними мовами. Зазначимо, що текст автореферату відповідає та відображає основні положення дисертації.

Таким чином, дисертаційна робота Тетяни Броніславівни Тутової за своїм змістом і формою є завершеним науковим дослідженням. Предмет дослідження у дисертації розкрито повністю, а її зміст, структура і логіка викладу відповідає послідовності завдань дослідження.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом високо оцінюючи наукове і практичне значення отриманих Т. Б. Тутовою результатів, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування та зауваження, що виникли у процесі рецензування дисертаційної роботи:

1. У дисертаційній роботі на сторінці 51 констатовано проведення аналізу навчальних програм та навчальних планів у ЗВО, що спеціалізуються на підготовці майбутніх учителів початкової школи. Проте, ні в тексті дисертаційної роботи, ні в додатках не представлено результати аналізу навчальних програм та навчальних планів, а також не зазначено програми та плани яких закладів освіти стали предметом детального розгляду.

2. На наш погляд, визнаючи логіку і глибину наукового аналізу, здійсненого дисертанткою при розгляді сутності та структури готовності майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, дослідниці варто було б глибше висвітлити і проаналізувати закордонні теоретичні здобутки і позитивні практики з теми дослідження, що значно употужнило б теоретичний аспект дослідження.

3. Характеризуючи особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів, авторкою цілком доцільно наголошено на ролі педагогічного спілкування як інструменту для створення комфортної психологічної атмосфери для соціалізації, навчання, виховання та розвитку учнів. Проте уточнення потребують визначені функції педагогічного спілкування, а саме інформаційна функція та функція обміну інформацією (с. 86 – 87).

4. На нашу думку, висновки до підрозділів не завжди у повному обсязі узагальнюють зміст викладеного в них матеріалу (наприклад, підрозділ 1.1, 2.1 та 2.3).

5. У роботі має місце певна диспропорція окремих підрозділів, зокрема підрозділ 1.3 перевантажений змістовно та за обсягом й частково носить реферативний характер.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер та не знижують загалом високої оцінки дослідження Т. Б. Тутової, його наукової та практичної вагомості.

Загальні висновки. Дисертаційна робота Тутової Тетяни Броніславівни «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до педагогічної взаємодії з гетерогенними групами учнів» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням. З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних результатів, практичне значення, дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами,

внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), а її авторка – Тутова Тетяна Броніславівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії і практики початкової освіти

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

 О. С. Бескорса

Підпис О. С. Бескорсої засвідчую:

Начальник відділу кадрів

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

 Є. С. Сілін

